

# ORTEGA'EN BIZITZ- ERRAZOIMENA

A. Ramírez'en liburu bat dala-ta, egu-notan Ortega y Gasset'en filosofiak buruaustek eman ditu. Ba-ditu, bai aldeko ta baita etsaiak ere. Elkar astindu dute benetan. A. Ramírez eta beste zenbait, Madrilleko filosofiararen kontra; Laín Entralgo, Aranguren t.a. bere alde. Ortegismu katoliku bat eratu ote diteken galde-tu da. Ortegazaleek baietz diote, eta jakiña, besteek ezetz. Or jardun dira errebista geiennetan arrazoiak zorroztu, ta bakoitzak bere eritzia oinarritzen.

Ortega, beraz, gaurkoa dugu; onegatik, guk ere azterkatu dezagun apur bat bederen, bere filosofiaren puntutxo bat: bizitz-errazoimenaren eginkizuna.

Orañartean filosofilariek lanerako errazoimen txatxal bat bakarrik izan dute, tresna oso maketsa; errealidade-erraietan -bizitzanbere kizuna, lan-gaia, xurgatzeko gauza etzan errazoa. Errazoimen orrek -onela diote Ortega-zaleek- mundua sub specie aeternitatis ematen digu.

Errealidadea, berriz, onoko au edo arako ura da; baina filosofilari klasikuen errazoimenak ez dizkigu "au-tasun" edo "ura-tasun" oiek ematen; bi "tasun" oien gain dagon eta biok menperatzen dituen idea bat eskuratzen digu soilik. Idea onek, ordea, izaki guzientzat bakarra izanik, bakoizki osoa, izate berezi guzia, ez dezake jaso. Izate bakoitzak albokoarekin duen berdintasuna, bai; ez, ordea, bakoizki orri dagozkion berezitasun ta desberdintasunik.

Adibidez: ni "gizona" naizela agertzean, ez dut nigan duan dena adierazten. Baizera! Ori esatean, izaki batek "gizon" izateko bear duen zerkia, esentzia, nik ere ba-dudala agertzen dut; baiña "gizon" orrek ez dit aitatzen nik beste gizonekin dudan desberdintasunik. Nik ba-dut zerbait "ni" ta ez beste izateko, "gizon" orretan ez dugu, ordea, orrelakorik aurkitzen. Munduko izakiak aldakor ta aldiko dira; baiña ideak aldakaitz eta betiko. Izakiari aldiak ta mundu-gertakariak ematen dioten bearbdatasuna, kontingentzia, errazoimenak, lantzean, kendu

egiten dio. Mundua, alditik aterata, betikotasunera daramakiela esango genuke. Errealidadea ta gogaia edo idea, ez dira, ba, berdiñak.

Oraindik ba-du -Ortega ari da izketan-filosofilari jatorren, klasikuen, errazoimenak beste ostopo-arri bat ere. Errealismuaren errazoimena berezko, azke ta gauzakien gaindiko zan: errazoimena munduko agintaria. Filosofi-sistema onentzat "gauzaki oro-ulergarria da". Idealistek, ordea, esakun ori alderantzira jarri zuten: "ulergarri dena benetako gauzokia da". Bi filosofi oiek aurkakoak izanarren, biek errazoiaren berezkotasuna, absolutismua, ontzat ematen zuten, eta ori ez dezaieke Ortega'k barkatu.

Ortega'gan "berezko" [?] errealidadea bizitza da bakarrik, ta errazoimena orrengan itsatsi bear dugu. Errazoimena, bizitzarekin besoz-beso dabillena da.

Errealidade bakoitzari errazoimen bat dagokio, kideko zaion errazoi bat. Au bear-bearrekoa dugu, errealidadea ezagutu nai bada. Orainarteko filosofiek errealidade-atal bat soilik ausnartu dute: errealismuak gauzakiak ta idealismuak "ni"-a. Ori ezagutzeko egizko errazoimen-zati batekin aski genuen eta filosofi oiek orrekin gelditu zaizkigu. Ortega'k, berri, errazoimen berri bat bear du, errealidadea ere berria du-ta. Bizitza du gauzatasun berri ori, eta bizitzarentzat bizitz-errazoimena (ra-

zón vitali) aukeratu du.

Eraberritze onek ona nora garamazkien: kondaira-errealidadea edoski dezaketen adimenkera, kategoria, berriak prestatzera. Gauzakiak -sustantziak- beti eskuartean erabiltzeak, eragozpen aundiak bideratzen dizkio gure adimenari "egite" diranak atxikitzeko, ok aidakorrak, bizidunak, baitira, ta ak ez.

Arestian, idealisten errazoimenaren berezkotasuna aipatu dut; baiña Ortega'k ez du deus berezkorik, absoluturik; bere filosofian dena erlatibu, bestezko, da. Errazoimena ere derrior bestezko izango da, beraz. Bizitz-errazoimena ez da berezko errealidadea, errealidade-zuzterean (realidad radical) errotua baiño.

Bizitza ta bizitz-errazoimena bat dira, ura baita errealidade-zuzterra ta orregandak baitator arrazoi au. filosofilariek -ala diote Ortega'k-eta- bizitza ta errazoimena ez dituzte oraindik bear bezela batu. Errazoi-zaleek -errealista edo idealista izan- bizitza errazoipean ito dute. Gaurko bizitz-zaleek -Bergson, Unamuno...- errazoimenaren aurka jarri dute bizitza. Ok, zakur-katuak burruka egin ez dezaten, banandu orde, bai il egin dute: errazoimena lurpetu, alegia; onela ez da burrukarik izango, ez.

Ortegazaleek ba-dute bizitz ta errazoimen arteko eztabaida onentzat askabiderik.

Errazoimena bizitzatik edo nire bizitzatik jaio da, ta bizitza oni lotua dago. Errazoimen onek ez du, egalari, gogai billa joaterik; ori egin gabe, errealidade osoa -bizitza- ezagutu baitezake. Bizitz-errazoimenak nire bizitza ezagutu dezake, ta au ezagutzea gauzatasun osoa xurgatzea da, berez ez baitako bizitza besterik: beti bizitzarekin dabillelako, errazoimenak ori ba-dezake. Aita Oromi'k dionez, errazoimen au "ancilla vitae" da.

Ortegazaleek diotenez, ez dago errazoimen ta bizitza artean erabateko paketzerik, ez bailitzake legezko izango ere. Errealidade-zuterrondotzat bizitza eman digutenetik, ez ditza-kete ontzat eman ez errealista jatorren eritzia, ezta azken gizaldiko errazoizaleena ere. Leenen-goek, eskolastikuek batez ere, errazoimena bizitzaren pareko egin ziguten, eta au ezin diteke, errazoa besteko ta bizitza "berezko" diranez. Besteek bizitza errazoimendu egin zuten; jauna morroipean jarri. Ortega'k, berriz, errazoimena bizitu egin du; onela errazoa ez da bizitz-aurkakoa, bizitz-morroi baino: ez dugu jerarkirik iraindu.

"Bizitza", beste gabe, iñun ez dagoela esan genezake, "NIRE BIZITZA" hakar-bakarrik baitago. NIRE bizitza soilik da munduan eta bakoitzak NIRE BIZITZA dio. Bizitz onek morroi bat du: errazoimena, bizitzaren itsu-aurrekoa. Itsu-aurreko onek niretzat balio du bakarrik, ez

itsu guzientzat, nigandik ta niretzat jaio baita. Oraiñarteko filosofiek, ordea, guzientzat itsu-mutiko bakarra eman nai izan digute gizonoi. Au da filosofi oien beste akats bat. Bizitzak baiño geiago ikusten zuen errazoimenak; baiña Ortega'k errazoimen ori bizitzaren esaneko biurtu du, ta onelako errazoimenez berealaxe gatoz errealdade-zuzterra osorik ezagutzera.

Ortega'ren ustez, berak amaitu du errazoimen ta bizitz arteko antinomia; bere filosofian elkar besarkaturik, betiko adiskide egin dira. Ortega'ren errazoimenak bizitza bakarrik ezagun dezake, ta onek erakusten diona bakarrik ikusi ta aitortuko du; bizitzaren aurka ez du tuktik ere esango. Bizitz-errazoimenaren eginkizuna, nire ingurukoekin dudan bizi-gudaketa osorik ta xuxenki argitzea da: nire aurre-atze ta ezker-eskubietan ditudan etsai nola suntzitu irakastea. Ni, nuaaitik ta edonoiz, osorik eta sendo, ateratzeko prest egon bear du errazoimenak. Ortega'ren errazoiketak ez du gogai orokorrik, unibersalik; aski da au ta ori nigan edo nire bizitzan nola tinka ditzakedan jakitea.

Ortega arterainoko filosofiek ezagutzaren analisi bat eman digute. Bizitza landatzeko filosofi-alorrean aitzurketan saiatu da errazoi-keta ori: jakintza-oiñarriak nun aurkitu ibilli da, alegia; filosofia bizitza aurretik joan da, ostatu billa-edo. Filosofi oiek bizitzarentzat errealdade-zuzterrondoa eman nai ziguten; baiña

ez konturatu gizarajoak sustrai ori bizitza berbera zutenik. Asiera-asieratik bide galdua artu bazuten, etziran noski jomuga onera bereala iritxiko.

Galtzerdiak egin beaurrean gertatu zan filosofia; baina ortarako neuririk ez... Etzan ordea koldartu: galtzerdian egin eta oiñak oen neurrira erakarri zituen: bizitza errazoimenaren neurriko biurtu, elegia. Ortega'k ez du onelako burugabekeririk egin. Berak ere etzuen neurririk; baiña oiña (=errealidadea, bizitza) bai; artu du eskuetan oin ori eta bere gain egin digu galtzerdia (=errazoimena), eta, ikusia dago, oiñaren neurri-neurrikoa eratu da. Filosofi-kondaira guzian, leenik Ortega'k eman digu errealdadeari dagokion errazoimena.

Sekula munduan porrotik izan bada, filosofiarena izan da: bere eginkizun bakar-bakarra errealdadea ezagutzea izanarren, dena, oso-osorik, bere menpetik at gelditu baitzaio. Sustantzi ta esentzi irmo ta aldaezinak artu ditu oinpekoizat errealdade benetakoak bailira. Itsu alena! "Bizitza, -dasaieke Ortega'k-, bizitza duk errealdadea, eta au berez aldakorra danez, beti jarioka zebillek". Argi ageri da beste oiek filosofitiko eta egizko errealdadetik landa dabiltzana, filosofirik ez dutena.

Urtega'k egin digun kritika onek ba-du galdera batzuen premia. Berak itz egin digu eta orain guk galde dezalogun: zergatik ez dezake eskolastikuen errazoimenak -eskolastikuenak, ordea, -errealidadearen egia eskuratu? Zergatik egin duzu eskolastikoena Parmenide'ren izaki illa? Parmenide'ren izakia al da oen sustantzia?

Ukabilkalariek, "ring"-era igo aurretik, izan oi dituzte ekiñaldi beroak mamu-gizon batekin, baita muturreko sendoak eman ere. Ba-da kemena ta indarra an! Baiña etsaia aurrez-aurre agertzean kontuak... Orobatsu egin du Urtega'k ere: gezur-eskolastikarekin ukabilka jardun; baiña itxoin zak, ia egizkoak esku-muturra erakusten dian...

Intxausti'tar Joseba

Arantzazuko praillea

